

درس خارج فقه، مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۴ دی ۱۳۹۶

مصادف با: ۶ ربیع الثانی ۱۴۳۹

جلسه: ۳۵

موضوع کلی: فصل فی أفعال الوضوء

موضوع جزئی: الأول: غسل الوجه - کیفیت شستن

سال تحصیلی: ۹۶-۹۷

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

مرحوم سید (ره)، در ادامه، نوشته است: «و لا یجب غسل ما تحت الشعر بل یجب غسل ظاهره سواء شعر اللحية و الشارب و الحاجب بشرط صدق إحاطة الشعر علی المحلّ و إلّا لزم غسل البشرة الظاهرة فی خلاله»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، واجب نیست که در هنگام شستن صورت، زیر موهای صورت نیز شسته شود، بلکه واجب است که ظاهر مو شسته شود؛ اعم از آنکه موی ریش و محاسن باشد و موی سبیل باشد و موی ابرو باشد، به شرط اینکه احاطه مو بر آن محل صدق کند [، یعنی موی ریش زیاد باشد] وگرنه [که اگر موی کمی بر صورت شخص روییده باشد و پوست پیدا باشد] لازم است که پوستی که در خلال مو پیداست، شسته شود.

موهایی که بر صورت می‌روید سه صورت دارد:

اول، اینکه مویی که بر صورت روییده است به گونه‌ای است که عنوان محیط بر آن صدق می‌کند و موی مورد نظر به قدری زیاد باشد که پوست را پوشانده باشد، در این صورت جایز است که به شستن ظاهر مو اکتفا شود و واجب نیست که زیر مو نیز شسته شود.

دلیل حکم مذکور، این است که اولاً به شستن ظاهر مو، غسل الوجه صدق می‌کند و نیازی به شستن زیر مو نیست و ثانیاً اگر صدق عرفی پذیرفته نشود به روایات ذیل استناد می‌شود:

روایت اول: عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أَرَأَيْتَ مَا أَحَاطَ بِهِ الشَّعْرُ؟ فَقَالَ: «كُلُّ مَا أَحَاطَ بِهِ مِنَ الشَّعْرِ فَلَيْسَ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَطْلُبُوهُ وَلَا يَبْحَثُوا عَنْهُ وَلَكِنْ يُجْرَى عَلَيْهِ الْمَاءُ»^۲.

«أ رأیت» در روایت مذکور، به معنای «آخرنی» است.

فرمایش امام (ع) در پاسخ راوی؛ مبنی بر اینکه هر جایی که مو بر آن روییده است، لازم نیست که مورد فحص و جستجو قرار گیرد و شستن ظاهر آن کافی است، حاکی از این است که شستن ظاهر مو کافی است.

روایت مذکور، به اطلاقش هم موی ریش را شامل می‌شود، هم موی سبیل را شامل می‌شود و هم موی ابرو را شامل می‌شود.

روایت دوم: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا (ع)؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَتَوَضَّأُ أَوْ يُطَيَّنُ لِحْيَتَهُ؟ قَالَ: «لَا»^۳.

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقى، ج ۱، ص ۲۰۳.

۲. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۴۶، ص ۴۷۶، ح ۳.

۳. همان، ح ۱.

صحیح مذکور، در این صراحت دارد که شستن زیر موی ریش لازم نیست و از باب اینکه «حکم الأمثال فی ما یجوز و فی ما لایجوز واحد»، به عدم لزوم شستن زیر موی سبیل و ابرو نیز حکم می‌شود.

دوم، اینکه عنوان محیط بر مویی که بر صورت رویده است، صدق نمی‌کند [، یعنی به خاطر قلت مو یا نازکی و کم‌پشتی مو، پوست زیر مو پیداست و مو صورت را به نحو کامل احاطه نکرده است]، در این صورت شستن مو به تنهایی کافی نیست، بلکه علاوه بر مو باید پوست زیر مو نیز شسته شود.

سوم، اینکه در صدق عنوان محیط بر موی صورت یا عدم صدق عنوان محیط شک است [، یعنی شک است که آیا مو صورت را به طور کامل احاطه کرده است یا صورت را به طور کامل احاطه نکرده است] که این شک بر دو قسم است؛ یا شبهه مفهومی است و یا شبهه مصداقیه است - اگر مولا بگوید: «أکرم العلماء» و بعد بگوید: «لا تکرّم فساقهم»، حال اگر انسان در مفهوم فاسق شک کند که آیا مرتکب کبیره فاسق است یا به اعم از مرتکب کبیره و صغیره فاسق گفته می‌شود، در این صورت، شبهه مورد نظر، شبهه مفهومی است ولی اگر انسان در مفهوم فسق شک نداشته باشد و بداند که فاسق کسی که گناه کبیره مرتکب شده باشد، ولی در مصداق خارجی آن شک کند که آیا فلان شخص، مرتکب کبیره شده است تا فاسق باشد یا مرتکب کبیره نشده است، در این صورت، شبهه مورد نظر، شبهه مصداقیه است -، شبهه مفهومی در مانحن‌فیه این است که آیا عنوان محیط فقط شامل موی پرپشت است که مانع از رؤیت پوست صورت است یا اعم از موی پرپشت و موی نازک و کم‌پشت را شامل می‌شود؟ و شبهه مصداقیه در مانحن‌فیه این است که شخص می‌داند که عنوان محیط فقط موی پرپشت را شامل می‌شود که مانع از رؤیت پوست صورت است، ولی شخص شک دارد که آیا در خارج عنوان پرپشت بر موی مورد نظر صدق می‌کند یا صدق نمی‌کند؟

پس صورت سوم، موردی است که انسان شک دارد و منشأ شک او یا شبهه مفهومی است و یا منشأ شک او شبهه مصداقیه است که در هر دو صورت، واجب است که هم مو شسته شود و هم پوست زیر مو شسته شود.

دلیل وجوب شستن پوست زیر مو در شبهه مفهومی این است که مقتضای ادله اولیه این است که پوست صورت باید شسته شود و اینکه گفته شده است در جایی که موی صورت محیط بر پوست صورت باشد و مانع رؤیت پوست باشد، لازم نیست پوست صورت شسته شود به این خاطر است که مانع وجود دارد و آن مانع، مویی است که مانع از رؤیت پوست شده است لذا اگر مانع نبود، ادله اولیه اقتضا می‌کرد که پوست صورت شسته شود، پس وجوب شستن پوست صورت فقط در صورتی برداشته شده است که موی صورت پرپشت و مانع رؤیت پوست صورت باشد که روایت وارد شده است که لازم نیست در این صورت پوست صورت شسته شود و در مانحن‌فیه که شبهه مورد نظر، شبهه مفهومی است، مخصّص و مقید، مجمل است، یعنی مشخص نیست که مورد از مواردی است که استثناء شده است و روایات آن را شامل می‌شود یا از مواردی است که استثناء نشده است و ادله اولیه آن را شامل می‌شود که در این صورت باید به قدر متیقن اکتفا شود و قدر متیقن این است که فقط در صورتی شستن پوست زیر مو لازم نیست که انسان یقین داشته باشد که مو مانع از رؤیت پوست است؛ در حالی که در مانحن‌فیه که شبهه مفهومی است، شخص یقین به مانعیت مو از رؤیت پوست ندارد لذا لازم است که علاوه بر مو، پوست زیر مو نیز شسته شود.

دلیل وجوب شستن پوست زیر مو در شبهه مصداقیه این است که به اصل عملی استصحاب تمسک می‌شود؛ به این نحو که در صورتی که شخص، شک دارد که آیا موی خارجی از مصادیق موی محیط و پرپشت است که شستن پوست زیر آن لازم نیست یا

از مصادیق موی کم‌پشت و نازک است که شستن پوست زیر آن لازم است، عدم احاطه مو، استصحاب می‌شود، یعنی روزی بوده است که مو بر صورت محیط نبوده است و حتی بعد از روییدن مو بر صورت، در صدق احاطه مو بر صورت شک است که آیا احاطه صدق می‌کند یا صدق نمی‌کند؟ که در این صورت عدم احاطه مو، استصحاب می‌شود، در نتیجه به لزوم شستن پوست زیر مو حکم می‌شود. بنابراین، در شبهه مصداقیه علاوه بر شستن مو پوست زیر مو نیز باید شسته شود.

حاج آقا رضا همدانی (ره) علاوه بر استصحاب عدم احاطه مو، به قاعده اشتغال و احتیاط تمسک کرده است که کلام ایشان، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان و بررسی خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»